

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Владимир Станев,

Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

на

дисертацията на Борислав Йорданов Дичев,

докторант на свободна форма на обучение в Исторически факултет
на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

на тема

„БЪЛГАРИТЕ В ЕГЕЙСКА И ЗАПАДНА МАКЕДОНИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.2. История и археология,
научна специалност „История на България“

Борислав Дичев не е неизвестно име в българската историческа наука. За него най-добре говорят неговите публикации. Завършил висшето си образование през 1986 г., през следващите десетилетия той запазва жив интереса си към родната история и то към динамични и дори съдбоносни нейни периоди в по-съвременни времена. За никого не бе изненада, че той предприе стъпки да защити и докторска дисертация. Това представяне на докторанта е нужно не само с оглед на формалните изисквания за рецензия на дисертационен труд. То позволява да се проследи задълбочените занимания на колегата в посока на теми, свързани с Новата българска история.

Затова и изглежда съвсем логичен изборът на темата на дисертацията – „Българите в Егейска и Западна Македония през Втората световна война“, която той разработва като докторант на самостоятелна подготовка в катедра „История на България“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, с научен консултант един от водещите специалисти в областта на Новата българска история – проф. дн Веселин Янчев.

Така формулирана, темата на дисертационния труд изисква познаване както на политическото развитие на България, но и положението в Егейска и Вардарска Македония, така и на състоянието на международните отношения през Втората световна война и развитието на бойните действия по фронтовете.

Трябва да се отбележи и това, което никак не е маловажно, че далеч не са многобройни историците, които са обърнали внимание на тази проблематика. И това се е случило предимно в последните десетилетия. Някои въпроси от темата на дисертацията на Борислав Дичев са били вече обхванати от други учени, но това не означава, че едно цялостно проучване не е необходимо.

Дисертацията се състои от увод, изложение в две части, всяка от които по три глави, заключение и извори и литература – общо 421 страници.

Налице е обстоен увод, в който са застъпени задължителните за тази част от дисертацията въпроси за структурата, хронологическите граници и изворовата база.

В увода Борислав Дичев подробно е разгледал състоянието на историографията по темата и е демонстрирал осведоменост за изследванията, а това е задължителна предпоставка за успешното разработване на дисертационния труд.

Отново в увода са ясно посочени какви цели и задачи си поставя докторанта със своето изследване. И още тук мога да кажа, че тези цели са успешно реализирани.

Конкретно, основната цел на дисертационния труд е проучване и представяне на положението на българското население в Егейска и Западна Македония в периода 1941–1944 г., в условията на герmano-италиански военноокупационен режим и колаборационистка местна администрация.

Първата част проследява тревогите, въжделенията и действията на българското население в Егейска Македония, което се намира в германската и италианската зона.

В Първа глава на **част А** изследва нерадостното положение на българите след април 1941 г., техните измамни надежди, че нещата ще се променят коренно след капитулацията на Гърция, колебанията в политиката на германските и италиански окупационни власти. Не е пропусната изключително важната роля на българските офицери за свръзка и преводачи, които играят ролята на посредници – и с окупаторите, и със София. Интерес представлява опитът на италианците да изградят през пролетта на 1943 г. в Костурско доброволческа част за отбрана, изградена от българи, които да се противопоставят на гръцкото партизанско

движение. Много добре е показана промяната, свързана с капитулацията на Италия, което принуждава германците да заемат и бившата италианска окупационна зона, с някои подобрения за българите, живеещи там. Хубаво впечатление прави, че докторантът не се е ограничил само до определения от дисертацията период, а е направил преглед, макар и кратък, на ситуацията през есента на 1944 г. и започналите отново гонения срещу българите от новите гръцки власти.

Втора глава е посветена на движението на българите от Егейска Македония за възстановяване на българската просветна мрежа. Подробно са описаните желанията на българското население да открие свои училища, но и действията на гръцките колаборационистки власти да предотвратят това. Позицията на италианските окупационни власти е недвусмислено отрицателна, докато германските не искат да дразнят националистическите чувства на гръците в своята зона. Дипломатическите усилия на София да разреши по някакъв начин невероятните пречки пред българското учебно дело са обстойно разгледани.

Усилията да бъдат възстановени българските църковни структури са обект на изследване на Трета глава. Показано е, че сложната политика, която провеждат германските и италианските окупационни власти имат отражение и върху църковното състояние на македонските българи. Все пак в Солун отварят врати две български църкви, на доста места се извършват богослужения на български език. Св. Синод на Българската православна църква полага големи административни и финансови усилия да помогне на този процес, но се намира в сложна ситуация, не разполага и с външнополитически козове.

Българското население в Западна Македония, което се намира под италианска власт, напълно подкрепяща албанското марионетно правителство, а след лятото на 1943 г. – под германско военно управление, е проучено в **Част Б**.

В Първа глава подобно е представена италианската политика на пълно отричане на съществуването на българи в тяхната зона и териториалните претенции на Рим в полза на албанците. Обърнато е внимание на факта, че българското правителство протака преговорите с Италия по отношение на определяне на демаркационната линия с мотива, че военновременните граници са нетрайни. Тази глава навява тъжни емоции, защото се състои фактически само от сведения за издевателства над българското население от страна на албанците. Целенасочената италианска политика да предреши нещата в полза на своя

протекторат Албания се изразява в системни усилия българите от заетите територии да бъдат изгонени чрез натиск и насилие или да бъдат убедени, че не са българи.

Интерес представлява отбелязаната от Дичев линия на Италия да работи за налагането на идеята за някакво македонско население и за автономна Македония, разбира се, под италиански протекторат.

Огледално на Част А за Егейска Македония, и тук Втора и Трета глава са за опитите за възстановяване на българското просветно и църковно дело. Тези глави проследяват извънредно трудното положение на българите в италианската зона, които няма как да имат свои училища. Въпреки че безспорно са интересни, тези глави съдържат и много повторения, в нея е обърнато внимание на неща, които вече са казани в предходните части или просто не отговарят на заглавието на главите.

Интересно е наблюдението на докторанта, че в териториите, овладени от комунистическата съпротива, се назначават свои свещеници и се забраняват връзките с всички други църкви.

Заслужава внимание фактът, че за разлика от българските училища, които не са допуснати от италианските окупационни власти, български свещеници в зоната все пак има. За това бих желал да задам въпрос на докторанта: Как той си обяснява това?

Заключението отговаря на основния текст и добре обобщава събитията и процесите, които са разгледани в двете части. То представя в съкратен вид основните моменти от дисертацията и е доказателство за уменията на докторанта да формулира ясни изводи на базата на извършените подробни анализи.

В библиографията в края на дисертацията са посочени почти 40 публикации. Те са коректно и добросъвестно цитирани в изложението. Към оформлението на самата част обаче могат да се отправят някои препоръки: Не става ясно дали всички те са научни издания. Изпитвам сериозни съмнения дали „Кратка история на България. София: Издателство „Наука и изкуство“, 1983., попада в тази графа.

По принцип историческите изследвания се базират на сериозна изворова база. В това отношение Дичев е отново се е показал като добър и съвестен учен. Той е работил с огромна документация – 24 фонда от четири различни архива. Но е необяснимо защо в „Извори и литература“ фондовете в Централния държавен архив не са подредени по нарастваща номерация, а по някаква система, измислена от автора.

Изворовият материал е допълнен и с публикувани документи от няколко документални сборника и немалко дневници и спомени. Това показва сериозното отношение на Борислав Дичев към темата и методите на изследователска работа.

Към дисертационния труд могат да бъдат оправени някои забележки.

От научно-техническия апарат има още много какво да се желае.

Заглавието на почти всички глави е дълго и трудносмилаемо.

Положително е, че Борислав Дичев е взел под внимание голяма част от забележките, отправени към текста при вътрешното обсъждане. Но повторенията на информация и данни, макар и да са намалени, но все още се срещат на доста места.

Забелязват се и някои фактологически неточности. Гръцкият марионетен премиер Чолакоглу понякога се появява и като Цолакоглу, както е станало на с. 136.

Няма как да не направи впечатление, че докторантът се е базирал почти изцяло върху български източници, което е и предопределило отчасти неговите изводи. Не би било зле, а и в името на обективността, да се обърне внимание и на извори, които не са с български произход.

Достоинствата на дисертационния труд обаче са многократно повече.

Използван е огромен по обем архивен материал, което няма как да не е радващо, а и показва професионално отношение.

Положително е, че цялата ситуация с българите в окупираните зони в Македония е разгледана в контекста на развитието на Втората световна война. Защото промяната по фронтовете означава и евентуална промяна в политиката на германските и италианските власти.

Добро впечатление прави това, че в края на всяка глава има обобщение.

Подробно са изследвани различни аспекти от живота на българите в Егейска и Западна Македония, техните борби за свои църкви, училища и културни институции и най-вече – за признаване на тяхната идентичност. Не на последно място – и участието им местните органи на управление.

Внимание заслужават страниците, посветени на политиката на българската държава и на нейните институции – Военно министерство, Министерство на народното просвещение, Министерство на външните работи и изповеданията към неосвободените сънародници. Към тях трябва да се прибавят и много интересните детайли за линията на

Светия Синод на Българската православна църква, който също заема позиция по въпросите, понякога разминаващи се с тази на официалните държавни органи. Сложната ситуация, в която се намира България като младши партньор в Тристранния пакт, не позволява на българската външна политика да бъде прекалено активна в защита на българското население в посочените зони, но тя не стои безучастна, а са опитва стори каквото е по силите ѝ, за да му помогне. Кое не означава, че не допуска и грешки, които не са скрити в дисертацията.

Бързам да подчертая, че в представения текст не може да става дума за плагиатство. Общото ми впечатление е, че дисертацията представлява самостоятелно и задълбочено изследване, извършено върху сериозна документална основа. С него докторантът за пореден път демонстрира умения на професионален историк. Посочените в рецензията пропуски биха могли да се попълнят при евентуална бъдеща публикация на дисертацията. Допълнителен, но важен плюс е четивният и гладък стил на изложението.

Авторефератът макар и кратък, отговаря на съдържанието на дисертацията, а посочените приноси дават отлична представа за научната значимост на дисертационния труд. Публикационна активност на Борислав Дичев внушава уважение и със своите три публикации по темата на дисертацията, а освен тях – две монографии и десет статии, надхвърля наукометричните изисквания.

В заключение бих искал да подчертая, че дисертационният труд на Борислав Дичев напълно отговаря на критериите за сериозно и професионално научно изследване. Оценката ми за него е положителна и затова убедено ще гласувам на докторанта да се присъди образователната и научна степен „доктор“.

25 август 2025 г.

София

доц. д-р Владимир Станев